

Nyelvi kakaskodás

Báthori Csaba: *Csendélet kakassal*

A nyelv az a hely, ahol a létezés és a hozzá társuló dolgok tudatosulnak. Ezzel szemben a költészet a nyelvet olyan helyként használja, amelyet átsző(het)nek tudatosíthatatlan elemek, jelek, hangok. A költő általában a szavak zeneiségére is építő intellektuális mezőt teremt műve létrehozása során. Miközben megszólít, nem pusztán tényeket közöl, hanem a tudat alá próbál hatolni. Hatni akar, nem közvetíteni. Jelezni, nem jelölni. Élményt teremteni a fül, a személyiség számára, vagy egyenesen irritálni az ember legmélyebb regisztereit. Meghaladni a nyelvi eszközeiben rejlő lehetőséget, mintegy kitérni a belátható, nevesítés által létező univerzumot.

Az 1981–1996 között emigrációban élő költő, esszéíró, műfordító Báthori Csaba a *Csendélet kakassal* című verseskötetében a non-sense-költészet felől halad a sense-költészet felé – mint azt a borító fülszövegéből is megtudhatjuk. Beszédmódja az avantgárd Magyarországon meg nem honosodott futurista, dadaista gyakorlatát követi: abszurd tartalmú, logikát nélkülöző szókapcsolatokra épít, konkrét jelentéssel nem bíró szavakkal él. Ugyanakkor, ha kísérletet teszünk a primer olvasattól való elvonatkoztatásra, lefejtjük a sorokról az abszurd látomásokra, víziókra emlékeztető képeket, előbukkan egy Báthori-féle, esendőségre fókuszált lételmélet.

Már az *Invokáció* című kötetnyitó versében fohászát nem a műeposzok múzsájához intézi, hanem a mindennek fölött állóhoz, ekképp: „Kukkants le rám, istenem”. Nem egy ihlet adóért emeli szavát, hanem annak nélkülözését könyörgi, mint olyan medve, aki repülni kénytelen a „gyöngébb nem” gyűrűjében. Kimenekítést remél: „Nők között fogyok [...] / Integrál egy teli hárem. / Isten úr, ez szörnyű! Ómen”.

Báthori Csaba a kötet *Csobbanás a Moszkva téren* című első ciklusában nyelvi és logikai abszurdokkal dolgozik. A *Balha a pokolban* balhája – „reszket” (a versgenerált derűtől meg a jobb-hájam), lába „mintha kéklene” – hideg, „vet keresztet / felibe-harmadába”, mintha a fohászt bérelné, s az érte kapott jutalom egy előre meghatározott részét át kellene adnia az eredeti tulajdonosnak, azaz a csípés ördögi lángját érző szerzőnek. Másfelől jelzi a balha keresztvetésének álságos voltát: „Hisz még [...] az égben?” S azonnal kilátásba is helyezi a büntetést: „Minden barna, goromba / balha lepottyan a pokolba”, vagyis kikerül a hajból/hájból. Innen már nem túl jelentős ugrás, hogy – az, ami a harmadik versszakban számba vett lények számára égő fájdalmat jelent, az a balhának paradicsomi állapot – minden relatív.

Nem kívánok belebonyolódni az első ciklus címadó verse kapcsán, miféle

társadalmi játszmák, rétegek mozgásterre (volt) a budapesti Moszkva tér, s ennek ismeretében hogyan képes „egy bálna, egy egérke” elmerülni „egy Moszkva téri / pocsolójában”, csobbanni „a száraz Moszkva térre”, hogyan lép be a képbe a két „kelmés” „széki néni”, akiknek a kosarukra fröccsen az est, miféle kapun lehet besurranni a téren való elmerüléshez, hiszen minden szál fölfejtésével csak tovább bonyolódik a versszöveg-szövet, újabb és újabb logikai bukfencet hívunk elő. Csupán arra hívnám fel a figyelmet, a lehetséges mögöttes tartalom – amely nem feltétlen a szerzői szándék következménye – olyan gondolathálót eredményezhet, amiben a képtelenség is értelemmel ruházható fel.

A ciklus fordításként aposztrófált záróakkordjában, az *Aa barzi gardulinában* egy csecsemőbeszédet idéző, dallama által magával ragadó nyelvet kreál – nem egyedülként. Halandzsája ugyanakkor játékra készlet, s annak felvetésére, nem elhallás alapján visszarecitált szövegről van-e itt szó? Ilyenkor nehéz megállnom, hogy a „Meramarinini csegge / molnáranti motoró!” jellegű sorokat ne profanizáljam ekképp: Mert a mari néni segge / molnár anti mogyorón!

A kötetnek is, a második ciklusnak is címet adó *Csendélet kakassal* az illúziók világába vezet, ahol a „nyurga zebra” ló is lehet, „Mert ha hűsön suvadnak, / csíkok csöppennek a lovakra”. A hűsön suvadás a börtön képére asszociáltat, így a hűvösön szerzett csíkok a rabruha látványát hívják elő. Ebbe az állapotba az ember nem önként kerül, hanem belecsöppen. A kakas-zebra viadal adott, ám a cím-ben szereplő lény bolhászkodik, kerülne a konfliktust, hezitál: „Zebráljon most, vagy lovagoljon”. „Majd megcsusszant egy csíkos folton – / és úgy tűnt, mintha lovagolna.” Az illúzió teljes, a kakas győzelmének véli a becsusszanó véletlent.

A *Magyar bábu* című harmadik ciklusban létlettárral találkozhatunk, amelyben az erotika, az álom, az etnikai hovatartozás, a nyelv, az otthon, a megtapasztalás és megismerés válik jelentőségteljessé, illetve az ezekhez társuló kiábrándulás, csalódottság: „Legszívesb visszabúnék őseimbe. / Lennék elődnek, utódnak temetője” (*Magyar bábu*). Ugyanakkor a kötetnyitó fohász hangjával mintegy polémiázva a *Kételyek, törtek, eredmények* című versben feltűnik a küldetést sejtető éntudat („töredékben engedj repülnöm / engem csak megaláz a részvét / szilánk vagyok, pecsét az úrron”), a jelenvalólét α -ja és ω -ja („nélkülem minden üres, semmi / csak addig semmi, míg nem látod / csak veled együtt tudna lenni / ürítsd telítsd magaddal a világot”).

Ez az egérút íródik tovább a negyedik, *Egérút* című ciklusban, ahol a remény, a hit, a sötétségben élő megvilágosodásának (*Hóember; Mérleg*) hangjai szólalnak meg.

Báthori versei a kötetben való haladás során mélyülnek, komorulnak, esendőség-mulandóság tudatától érintetteké válnak. Utolsó előtti, Kosztolányi megszólító versében fájdalmasan fakad ki: „már idő sincs játszani: ma minden játék, / eldobható papírbili az élet, / minden komoly szó napóleoni ajándék, / játékos démonok mindenkit kiheréltek, / s a halál csak egy földi lyukat fúró szándék” (*Akarok játszani, de*). Az *Invokációban* az istenhez intézett fohász kimenetelének jelzése az utolsó sor hamleti zárszava: „Nem dőlt el, hogy lenni / vagy nem lenni élek” (*Sorok egymás alá*).

Báthori Csaba kötete a létezés szövevényességéről tesz tanúbizonyságot, egyszerre szól a nyelv és az absztrakciós képesség fölszabadításáról. A lét kauzalitását föltáró lezárhatatlan intellektuális játék és kaland, kakaskodás.

(*Napkút, Budapest, 2007*)